

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2015

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ona o na le maqephe a 23.

TEMOSO HO BATSHWAYI**KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:**

1.
  - Maamong ao mohlalobuwa a arabileng dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele. A habahanye mola dikarolong tse ding mme a ngole mantswe KGETHO E FOSAHETSENG.
  - Mohlahlobuwa o TLAMEHA ho araba Potso ya 5.
  - Maamong ao motshwayi a fumanang mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele. Mohlahlobuwa ha a lokela ho araba mofuta e mmedi ya dipotso sengolweng se le seng (Padi le Terama) e leng mofuta wa dipotso tse telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
  - Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le YA C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho Karolo e nngwe le e nngwe, ha feela mohlalobuwa a arabile potso e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
  - Maamong ao mohlalobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e e latelang e be ho yona o seha mola ho habahanya karabo, mme a hlalose ka ho ngola polelo ena; 'Kgetho e fosahetseng'.
  - Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
  - *Potso tse telele* (ya moqoqo): Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), motshwayi a se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswe a behilweng ka mantswe a 5, mme a se tswelle pele ho tshwaya karolo e latelang. A sehe feela mola ho fihla moeding wa mantswe, a sehe o mong ho habahanya mantswe a sa balweng.
  - *Dipotso tse kgutshwane*: Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

2. TSHEBEDISO YA RUBURIKI:

Batshwayi ba lokela ho sebedisa ruburiki e latelang bakeng sa ho lekanyetsa bahlahlobuwa.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehlang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phehlello e haellang
	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>DIKAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 7</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhehetswa ho tswa thothokisong -Kutlwisiso ke e babatsehlang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamo ho lokelang -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhehetsa sehlooho -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshhehetsa sehlooho di ntle -Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhehetsa sehlooho -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang</p>	<p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang -Dintlha tse tshhehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong -Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopelo, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehala le setaele tse sebedisitweng</p> <p>MATSHWAO A 3</p>	<p>-Sebopelo se hlahisitwe ka tsela e momahaneng -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehala le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala</p>	<p>-Sebopelo ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitwe ka tsela e hlalohanyehang -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang -Tshebediso ya puo, sehala le setaele di nepahetse</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo se bokae ba sebopelo -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehala le setaele ha se tse loketseng</p>	<p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Sehala le setaele ha se tse di loketseng</p>	<p>-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng</p>
MATSHWAO	3	2	1	1	

Dikahare le tshebediso ya puo di tshwauwe ho ya ka makgetha a hlahellang ruburiking, mme matshwao a ajwe ho ya ka papetla e latelang:

Dikahare	Tshebediso ya Puo
Dintlha tse 0–2	Letshwao le 1
Dintlha tse 3–5	Matshwao a 2
Dintlha tse 6–7	Matshwao a 3

Senotlolo sa ho tshwaya: DIK = 07
STP = 03

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****Majakane – T Leballo****TATAISO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa (ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona).

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Sebopelo, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloohwana mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.
- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.

Karabo e ka lebellwang:**Mofuta wa thothokiso**

- Thothokiso ena ke ya mofuta wa tomatso. Thothokiso ena e ipabola ka ho kgalema diketso tse mpe ka tsela e phoqang. E kgalema ka ho sebedisa pheteletso, phoqo, nyatso, kobiso kapa tshehiso e nyefolang. Sethothokisi mona se kgalema diketso le boitshwaro bo sa amoheleheng ba majakane. Majakane a ikgantshetsa batho ka hore a lokile empa diketso tsa ona di hanana le seo a se buang. Sethothokisi se seholla le ho kgalema boitshwaro boo ka ho phoqa.

Kgokahano ya mela

- Melathothokisong ya 2 le 3 (**heno**); 6 le 7 (**ke tsa eng lapeng**); 16 le 17 (**Lesang ho le ka lebitso la**) re fumana phetapheto ya mantswe. Sepheo sa sethothokisi ka ho sebedisa phetapheto ena ke ho hatella/toboketsa/sidilella/thasiselletsana mohopolo o hlahiswang ke mantswe a phetaphetwang.
- Melathothokisong ya 6 le 7; 8 le 9; 11 le 12; 16 le 17 re fumana **phetapheto ya sebopelo/phetapopelo**. Sepheo sa sethothokisi ka ho sebedisa phetapheto ena ke ho lekalekanya melathothokiso le ho fa mela eo morethetho le modumo o dumang ha monatjana. Sena se bile se thusa ho hokahanya mela le ho sidilella mohopolo o jerweng ke melathothokiso eo.
- Melathothokisong ya 2 le 3 tomatso e a hatellwa ka tsela ya ho feteletswa (heno le sama rosari/heno le kwala ka thapelo), 4 le 5 (Ntatao a o paka ho loka le botshepehi/Mmao a re o lengeloi ha o na sepha) le 11 le 12 (Dintwa ke tsa eng dikerekeng/Qhwebeshano ke tsa eng tlong ya thapelo)

- Re boela re fumane **phetapheto ya moelelo** hona meleng e boletsweng ka hodimo. Bohlokwa ke ho feteletsa le ho hatella/sidilella/thasiselletsatsela le ho toboketsa moelelo.
- Melathothokisong ya 16 le 17 re boela re fumane **neheletsano** eo e leng **hlaahlela e qalang/phetapheto ya mantswe e tsepameng**. Bohlokwa ba yona e ntse e le ho hokela melathothokiso eo le ho kgalemela batho hore ba seke ba tlwaela ho bapala ka lebitso la Modimo.

Tshebediso ya mekgabisothothokiso

- Melathothokisong ya 2, 3 le 10 sethothokisi se sebedisitse **pheteletso** (le sama rosari; le kwala monyako ka thapelo). Sepheo se seholo sa ho sebedisa sekapuo sena ke ho natefisa thothokiso le ho feteletsa ditaba ho feta kamoo di leng kateng.
- Molathothokisong wa 5 sethothokisi se sebedisitse **tshwantshiso/seerehello** (mmao a re o lengeloi). Sepheo se seholo sa ho sebedisa sekapuo sena ke ho natefisa thothokiso le ho tshwantsha ntho tse pedi tse sa tshwaneng.
- Melathothokisong ya 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 le 12 sethothokisi se sebedisitse **lebotsi**. Lebotsi ke potso e sa hlokeneng karabo. Sepheo sa sethothokisi ha se hakaalo ho fumana karabo empa e le ho imakatsa le ho hatella seo se buang ka sona.
- Melathothokisong ya 3, 6, 10, 12, 16 le 17 sethothokisi se sebedisitse **kgonyetso** ya mantswe. Sepheo sa sethothokisi ka ho sebedisa kgonyetso ena ke ho eketsa sefutho kapa lona lebatama la lentswe le honyeditsweng hore se tle se hatelle/toboketse seo se buang ka sona.
- Melathothokisong ya 4 le 5 sethothokisi se sebedisitse **nyamelo** ya mantswe. Bakeng sa hore se re '**ntate wa hao**' se re '**ntatao**' le ho re '**mme wa hao**' se re '**mmao**' Sepheo sa sethothokisi ke ho eketsa sefutho kapa lona lebatama la lentswe hore se tle se hatelle/toboketse seo se buang ka sona.
- Melathothokisong ya 19 le 20 sethothokisi se sebedisitse **mothofatso**. Sepheo se seholo sa ho sebedisa sekapuo sena ke ho natefisa thothokiso le ho bua ka ntho eo e seng motho jwalo ka ha eka ke motho ya phelang ya kgonang ho etsa tse itseng.

Kabo ya matshwao:

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontsha ka letshwao (✓) dintlheng karabong yohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (X).

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e maqepheng a 3-5. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga karabo ya mohlahlobuwa kगतong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, **dikahare** le **tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlahlobuwa. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 2**Ka pene letsohong – T Lekitlane**

- 2.1 Molathothokiso wa 6 le 10/Ka o bontsha ba ka bokgunyedi ha se ba boomo/Ka o qaqisetsa keng eka ke tshaba batho. √ (1)
- [Tshwaya e le nngwe]**
- 2.2 Ke lehlaso/repithente. √ (1)
- 2.3 Ke poeletsamodumo/poeletsodumammoho/alithereishene (Modumo 'b'). √ E thusa ho tlisa kगतello/toboketso ya modumo o phetaphetwang bakeng sa ho hlakisa moelelo wa botho boo ho buuwang ka bona. √ (2)
- [Tshwaya e le nngwe]**
- 2.4 Ke thothokiso ya tokodiso. Sethothokiso se lokodisa/lotomanya ditaba ka tatellano ya tsona hore se tle se hlakise hore se tseba ho etsa boholo ba dintho ka pene kapa ka ho di ngola ho feta ka dipuo. √ (2)
- 2.5 Melathothokiso ya 13, 14 le 16. √Qatsohiso ya mantswe e tlisa kगतello ya seo sethothokisi se buang ka sona. √ (2)
- 2.6 Molaetsa ke wa hore sethothokisi ha se bue haholo, ke lethola empa se kgona ho kgelekenya ka ho ngola. √√ (2)
- [10]**

POTSO YA 3**Ke a itshola – TJ Mahapa**

- 3.1 Sethothokisi se bua ka motho ya thusitsweng empa ha nako e ntse e tsamaya a kwenehela motho ya mo thusitseng. √√ (2)
- 3.2 Ho neha lentswe le tlang pele sefutho ho feta ha mola o ne o ngotswe hantle/E toboketsa/tiisa/thasiselletsa/sidilella/qatsohisa mohopolo. √ (1)
- 3.3 Kgonyetso. √ (1)
- 3.4 Ke phetapheto ya mantswe. √Ke ho toboketsa/matlafatsa/sidilella/thasiselletsa seo sethothokisi se buang ka sona./ √ (1)

KAPA

Ke phetapheto ya moelelo (parafini le sepiriti ka bobedi di tukisa mollo). √ Ke ho toboketsa/matlafatsa/sidilella/thasiselletsa seo sethothokisi se buang ka sona. √ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 3.5 Sethothokisi se na le maikutlo a sithabetseng./Se swabiswa ke ka moo moahisane a se phoqileng ka teng./Ka mora hore se mo thuse ka tsohle nakong eo a neng a kula kajeno moahisane o se a se bona e le motho e mobe .√√ (2)
- 3.6 Melathothokisong e 11 e qalang sethothokisi se bontsha makgobonthithi ao se a entseng ho thusa moahisane wa sona ha eo a ne a kula √; melathothokisong e tsheletseng ya ho qetela sethothokisi se bontsha ho hloka teboho ha moahisane.√ (2)
- [10]**

POTSO YA 4

Kodiyamalla lebitsong la Sello Phokojwe Kobontsho (1941–1992) – RN Phume

- 4.1 Mohopolo ke o totobatsang hore ha Sello a sa ntsane a phela o ile a sebetsa ka matla ho fihlella tse kgolo mme o sietse ba setseng mohlala. √√ (2)
- 4.2 **Tlohelo** (Ha utlwahala se bohloko – lentswe le siilweng ke seboko/sello).√ E potlakisa morethetho/E fokotsa palo ya mantswa. **Karaburetso ya kutlo** (Ha utlwahala se bohloko). Bohlokwa ke ho bopela mmadi setshwantsho sa ho ba boemong ba ho utlwa seboko sa ya llang. √ (2)

[Tshwaya e le nngwe]

- 4.3 Enjambamente/Molapholletsisi/Molatswelli/Molamotjetje.√ Ke hobane se hokela mola o qalang le o latelang mmoho/Ho bontsha hore mohopolo o moleng wa pele o ntshetswa pele ho o latelang. √ (2)
- 4.4 Melathothokisong ya 9 le 11.√ Sepheo ke ho imakatsa/fumana tlhakisetsa ya potso moleng o hlahlamang. √ (2)
- 4.5 Phetapheto ya mantswa e tshekalletseng/Lehokela/Hlaahlela.√ E a toboketsa hore moelelo o hlake, ho fetisetsa mohopolo o hlahiswang moleng o ka hodimo moleng o latelang/ho sidilella mohopolo/ho thasiselletsisa/ho hatella/tiisa mohopolo o jerweng ke mantswa ao a phetwang./Ho toboketsa ntlha ya hore ngwana e motona ke thaka ya ntatae, o lokela ho nka boikarabelo ha ntatae a se a orhile a ile badimong.√ (2)
- [10]**

POTSO YA 5

Toka – MM Makappa le LEMM Sehlare

- 5.1 Moahlodi enwa o sitwa ho nehelana ka toka hobane o amohela tjo tjo – matsoho a hae a dula a fuparisitswe ditjhelete; o ahlola dinyewe le pele a di mamela, a eteleditse bohlalefi ba hae pele.√√ (2)

- 5.2 Neheletsano/Phetapheto ya mantswe e tsepameng/hlaahlela e qalang.√
Bohlokwa ke ho hokahanya melathothokiso eo e mmedi/Ho sidilella/tiisa
mohopolo o jerweng ke melathothokiso eo o hlalosang hore toka ke eng. √ (2)
- 5.3 Ke maikutlo a ho makala/teneha. √ Ho bontsha hore ho buuwa ka mosadi ya
se nang diqeto, ya fetofetohang ha a lokela ho tsepama ho seo a se
sebetsang. √ (2)
- 5.4 E kgina morethetho/E lekalekanya moelelo wa mantswe a tlang pele ho yona
le a mantswe a e hlahlamang/E bontsha tatolano ya maemo. √√ (2)
- 5.5 Kgonyetso.√ E hlakisa moelelo ka ho hatella mantswe a fokoditsweng/E
eketsa lebatama la mantswe a honyeditsweng ho tiisa seo sethothokisi se
buang ka sona. √ (2)
- [10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.	-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa	-O bontsha kutlwisiso mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo ke e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala	-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshhehetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa	-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhehetsang sehlooho -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta ona wa sengolwa
MATSHWAO A 15	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopelo, tlhophiso ya mehopolole nehelano e nang le neeletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlooho tse sebedisitsweng temeng.	-Sebopelo se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotsweng hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlooho le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala	-Sebopelo ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Puo, sehlooho le setaele boholo di nepahetse	-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo -Tlhalohanyong le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlooho le setaele tsona di batla di loketse -Tlhahiso ya mehopolole a haella, ha e hlalohanyehang mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlooho le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse	-Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO A 10	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopelo le Puo	10	SP =
Matshwao ohle	25	

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Sekapoloto ke karolwana ya moralo e fumanehang ka hara poloto e kgolo, mme se etsahala hong le yona. E bopilwe ke dintlha tsa moralo jwalo ka ha poloto e kgolo e bopilwe. Re tla qoqa ka sekapoloto sena se itshetlehileng kamanong ya Tsietsi le Mohanuwa.

Tlhekelo

Tlhekelo ke maemo a hlahiswang pele ho diketsahalo tsa sengolwa. E hlahisa mophetwa wa sehlooho le kamano ya hae le baphetwa ba bang. Ebile e fana ka boitshetleho le tikoloho le nako eo diketsahalo tsa padi di etsahalang ka yona. Hona tlhekelong mona re tsebiswa le ka mohanyetsi wa mophetwa wa sehlooho. Re bile re tsebiswa le tholwana ya morusu kapa lona lejwe la kgopiso leo ho tlang ho qothisanwa lehlakwa ka lona.

Sekapolotong sena re tlo bua ka mophetwa wa sehlooho e leng Tsietsi le mohanyetsi wa hae e leng Mohanuwa Ramatlotlo.

Tharahano

Se qadileng e le tajana e nyane se a hola se iketse tabahadi e kgolo. Ha Tsietsi a sa tswa kgutla sesoleng o ile a fumana mosebetsi ha Ramatlotlo. Yaba o kgahlwa ke moradi wa Ramatlotlo e leng Mohanuwa. Ba ratana ho fihlela Mohanuwa a mo kwenehela a nkana le Makgaola. Makgaola a mo imisa a mo siya poyaneng. Ka mora ho lahlwa ke Makgaola, Mohanuwa o boela a iketa ho Tsietsi ka le reng o kopa tshwarelo. O hlalosa hore ha Tsietsi a ka mo tshwarela o tla mo etsa morena. Tsietsi a mmolella hore ha a sa mo hloka ho hang bophelong ba hae. Sena se tswala kgohlano dipakeng tsa bona.

Mohanuwa o ile a utlwa bohloko, mme a ikana hore o tla iphetetsa ho Tsietsi. Mohla Mohanuwa a eellwang hore Tsietsi o se a ratana le Tseleng o ile a kgobohelwa haholo, mme a ikemisetsa ho potlakisa morero wa hae wa boiphetetso ho Tsietsi. A qala pele ka ho theha lemulwana leo a tlang ho hlasela Tsietsi ka lona. Lemulwana lena la hae la dilalome le peretlisa tsebo ya lona ya ho tshwara dithunya le ho bolaya ntle le mohau wa letho. Boholo ba nako le ne le ntse le behile Tsietsi le Tseleng leihlo hore le tle le fumane monyetla wa ho phethisa morero wa lona.

Ka le leng la matsatsi ya re ha Tseleng le Tsietsi ba le ka morung, ba ile ba hlaselwa ke lemulwana la Mohanuwa. Tseleng a bolauwa.

Sehlohlolo

Ke mothating oo ho ona mathata le ditsietsi tsa mophetwa wa sehlooho di fihlang tsullung. Mona kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Ha ho sa tla senyeha ho feta mona. Kgohlano e lokela ho fela. Mahlakoreng a mabedi a lwantshanang, ho lokela hore ho be le tumellano kapa ho be le lehlakore le hlolang le le hlolwang kapa le inehelang.

Tlhaselong eo lemulwana leo la Mohanuwa le ile la bolaya Tseleng. Sena sa hlokofofatsa Tsietsi hoo a ileng a ikana hore o tla phethetsa bophelo ba Tseleng. O ile a epela setopo sa Tseleng hona mona morung lebitleng le neng le sa teba hantle. A isa ngwana ho monnamoholo Ramabanta yaba o kena letsholong la dira tsa hae. O ile a atleha ho bolaya ditho tsa lemulwana lena ka bongwe.

Phethelo

Kgohlano e fedile mona. Maemo a batla a boela setlwaeding. Diketsahalo tse amang Tsietsi le Mohanuwa di fihlile qetellong. Maemo a setlwaedi a tlišwa ke hore Tsietsi o ile a bona boiphethetso ba hae bo atleha. Ka le leng la matsatsi o ile a etela moketeng wa phahamiso ya Mosele. Ke moo a ileng a bolaya Sekama Molollope eo e neng e le phofu ya hae ya ho qetela. E ile ya re ha Tsietsi a lemoha hore jwale o se a bolaile ditho tsohle tsa lemulwana la Mohanuwa, ha a ka a baleha. O ile a inehela sepoleseng hore se mo tshware. Ka tsela e jwalo molwantshuwa wa rona e leng Tsietsi, o ile a atleha ho fekisa molwantshi wa hae, e leng Mohanuwa.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

- 7.1 E thatafaditse pelo ya hae mme a tlalwa ke moya wa boiphethetso/wa ho tseka seo e leng sa hae ha Kotsi. √√ (2)
- 7.2 O ne a sa rekelwe dijo tsa bana, a jeswa dihwapa/O ne a sebediswa jwalo ka lekgoba/O diehile ho kenngwa sekolo/O ne a utswiswa. √√ (2)

[Tshwaya tse pedi feela]

- 7.3 Kgetlo la pele o ile a thefuleha haholo, a utlwa bohloko mme a lla haholo. Kgetlo la bobedi o ile a tlalwa ke kgalefo le boiphethetso. √√ (2)
- 7.4 O ile a fumana sebaka sa ho ikwetlisa ka matla. Sena sa etsa hore a kwene, a shahle, a se ke a ba le letswalo la ho tseka tseo e leng tsa hae/a tseba le ho sebedisa sethunya./ √ O kgutla a se a na le sebete le matla a ho thula thaba ka peta kapa ho beha tau setswetse. √ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 7.5 Ba ile ba fetoha baleleri kaha ba ne ba batlwa ke mapolesa ka nako tsohle, ba sa kgone ho tsitsa sebakeng se le seng. √√ (2)
- 7.6 E bakilwe ke taba ya hore ha Tsietsi a ne a tlohela ho sebetsa habo Mohanuwa, seo se ile sa halefisa Mohanuwa./Ha Makgaola a se a lahlile Mohanuwa, Mohanuwa o ile a kopa Tsietsi hore ba kgutlelane feela Tsietsi a hana./Ho ba le kgarebe e ntjha ha Tsietsi ho ile ha eketsa kgalefo ya Mohanuwa. √√ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 7.7 Ke mophetwa ya nang le kutlwelobohloko/pelotlhomohi/ya kgathallang/ya lerato/ya tsotellang. √√ (2)
- 7.8 Ho swaba hona ha Tsietsi ho bontsha tlhase ya botho; botho bo sa le teng ho yena, o sa ntse a tseba botle le bobeleha a bua leshano tjena. √√ (2)

- 7.9 E nngwe le e nngwe ya diketso tsenā e bontsha boikgakanyo:
- O kile a ikgakanya e le lepolesa mme a se ke a hlokomeleha.
  - O kile a ikgakanya e le monnamoholo ya sebetsang Bloody Inn mme ha a ka a tshwarwa.
  - O kile a ikgakanya e le mokganni wa bese, a tswella;
  - Yena le Tseleng ba kile ba ikgakanya ba iketsa Moruti le Mmamoruti. Sepheo sa mongodi ke ho ntshetsa pale pele le ho raranya maemo a ditaba. √√

(2)

[Tshwaya e le nngwe]

- 7.10 Di a kholweha. Tsietsi o ne a dula a qwaile ka nako tsohle, e le mmutla kotlwa tsebe, ka hoo o ne a dula a shebile metsamao ya batho bohle le ba neng ba sa mo tsotelle.

KAPA

Ha di kholwehe. Diketso tsenā di hlahisa mapolesa hampe e ka ha a tsebe ho etsa mosebetsi wa ona./Mapolesa a ne a tletse hohle a mmatla mme a na le ditsela tsa ona tseo a ka di sebedisang ho mo tshwara./Bohlo ba nako Tsietsi o ne a tsamaya a sa ikgakanya mme ho ne ho ka ba bonolo hore a bonwe ke mapolesa. √√

(2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 7.11 Monnamoholo Ramabanta o ile a mamola Tsietsi habedi ka molamu, a mo tsebisa hore o na le ngwana wa moshanyana mme o kene bonneng jwale. √ (1)
- 7.12 Le totobatsa maemo a phedisano a mabe a ho inkela molao matsohong √√ (2)
- 7.13 Tjhe. Maemo ao batho ba lokelang ho phedisana ka wona a hanana le boiphetetso. Tsela eo Tsietsi a ipheteditseng ka yona, ha e a mo tswela molemo kaha o qetelletse a tshwerwe/Tsela eo Mohanuwa a ipheteditseng ka yona ho Tsietsi e qetelletse e lebisitse lefung la hae.

KAPA

E. Ha o nkelwa tsa hao ka sehloho o lokela ho iphetetsa leha sena se sa amohelehe maamong ao re phelang ho ona./Boiphetetso ke tsela eo o itwanelang ka yona ho batubi ba hao, haholo ha ho se molao ho o tshireletsa. √√

(2)

[25]

POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema**Selelekela**

Sekapoloto ke karolwana ya moralo e fumanehang ka hara poloto e kgolo mme se etsahala hong le yona. E bopilwe ke dintlha tsa moralo jwalo ka ha poloto e kgolo e bopilwe. Re tla qoqa ka sekapoloto sena se itshetlehileng kamanong ya Diepollo le malomae Theko.

Tlhekelo

Tlhekelo ke maemo a hlahiswang pele ho diketsahalo tsa sengolwa. E hlahisa mophetwa wa sehlooho le kamano ya hae le baphetwa ba bang. Ebile e fana ka boitshetleho le tikoloho le nako eo diketsahalo tsa padi di etsahalang ka yona. Hona tlhekelong mona re tsebiswa le ka mohanyetsi wa mophetwa wa sehlooho. Re bile re tsebiswa le tholwana ya morusu kapa lona lejwe la kgopiso leo ho tlang ho qothisanwa lehlokwa ka lona.

Pading ena re tlo bua ka sekapoloto se amang mophetwa wa sehlooho e leng Diepollo le mohanyetsi wa hae e leng malomae Theko.

Tharahano

Se qadileng e le tajana e nyane se a hola se iketse tabahadi e kgolo. Ha Diepollo a se a utlwile hore Theko le Mmamokele ha se batswadi ba hae, ebile Theko o batla ho mo nyadisa Mothofeela, o ile a thoba lapeng. Puisanong ya Theko le Mmamokele ka taba ena, Mmamokele o hlahisa taba ya hore Diepollo o sa le monyenyanane ebile o lokela ho kena sekolo. Theko yena o sataladitse molala ka ho re ntata Diepollo ha a ka a phetha bohadi ba kgaitsebiae, e leng mme wa Diepollo. O ne a re o batla hore dikgomo tsa hae tseo a di kolotwang ke ntata Diepollo di felle, ka hoo mokgwa wa ho di fumana e ne e le wa ho nyadisa Diepollo Mothofeela. Ketso ena ya Theko e ferekanya Diepollo mme e tswala kgohlano e ka hare.

Diepollo o balehela kerekeng ke hona. Moo o fihla a sibolla hore Mothofeela o teng mme o tlo mo shobedisa. O tswela pele ka leeto la hae. O kopana le nkgono Motsokapere ya mo fang mangolo a mabedi le leqetswana la koranta le hlaosang ditaba tsa hae. Motsokapere a mo lefella ho Masualle hore a mo ise lapeng habo. Masualle o mo siya tliniking ho Mmamolete ya mmallang ditaba tsa leqetswana la koranta a bile a mo laela hore a fetele kgatisong ya dikoranta ya Mazenod moo a tlang ho fumana tlhakisetsa e batsi ka taba ena.

Ha a tswa Mazenod ntate Kgaketla a mo laela ho ya Mahlwenyeng e leng moo batswadi ba hae ba leng teng. A palama bese e mo isang moo. A kopana le rangwanae Leemisa ka beseng. Ha ba fihla lapeng a hlaosetswa hore ntatae o ne a hloka hae, ha mme wa hae yena a iphile dimenyane ka mora ho hlobola thapo ya monnae. A sarelwa haholo. Ka thuso ya rangwanae o kena sekolo mme e e ba mooki.

Sehlohlolo

Ke mothating oo ho ona mathata le ditsietsi tsa mophetwa wa sehlooho di fellang teng. Mona kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Kgohlano e lokela ho fela. Mahlakoreng a mabedi a lwantsanang, ho lokela hore ho be le tumellano kapa ho be le lehlakore le hlohang le le hlohang. Mohla Diepollo a kgutlelang ha malomae ka sepheo sa ho ya fumana tlhakisetsa ya ditaba, o ile a fumana malomae a le siyo a ile moo ho neng ho tjha mophato wa makolwane. Diepollo a lokela ho kgutlela morao a sa fumana dikarabo tseo a neng a di batla.

Phethelo

Kgohlano e fedile mona. Maemo a batla a boela setlwaeding. Diketsahalo tse amang Diepollo le Theko di fihlile qetellong. Maemo a setlwaedi a tliswa ke hore Diepollo o ile a bona Mmamokele a se a fihla moo a neng a sebetsa teng a apere thapo ya monnae mme a hlalosa hore Theko o ile a hloka hona mohla mophato o tjang a otlilwe ke maru. Diepollo a sarelwa haholo.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

[25]**POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema**

- 9.1 Leemisa ke mophetwa ya tjhiti. √ O a fetofetoha. O amohela le ho etsetsa Diepollo tse molemo empa o mo patela hore ke yena ya bakileng hore mmae a balehe. √ (2)
- 9.2 Pelepele ke senoko se babang/setlama se babang jwalo ka leshokgwa. Mmapelepele o ne a le bohale haholo, a sa batle ha Leemisa a lefella Diepollo sekolong/a mo komotela ka hore o tla sebetsa neng kapa ho nyalwa neng ha a ntse a iswa sekolong. √√ (2)
- 9.3 Mopheti wa ditaba ke yena Diepollo. Pale ena re e phetelwa ke yena ho tloha qalong ho isa pheletsong. √ Seabo sa Diepollo paleng ke hore ke yena mophetwa wa sehlooho mme diketsahalo tsohle di itshetlehile paleng ya bophelo ba hae. √ (2)
- 9.4 Ke kgohlano ya ka hare/ya maikutlo. √ Diepollo o ne a ngongorehiswa ke ho se tsebe batswadi ba hae. √ (2)
- 9.5 E ne e susumeditswe ke kamano ya Diepollo le Zeblon ya neng a ntse a batlwa ke sepolesa/E susumeditswe ke seo Diepollo a kileng a se etsa e leng ho utswa lenane la bakudi./E susumeditswe ke hore sepolesa se re o ne a patile Pontsho ya neng a batlwa ke sepolesa. √ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 9.6 Ke ditaba tsa hore ntatae o se a ne a hloka hae dikgweding tse tshelletseng tse fetileng mme mmae yena o ile a ineha naha ha a qeta ho hlobola thapo ya monnae. √√ (2)
- 9.7 E ile ya mo eelliswa hore malome Theko le mofumahadi wa hae ha se batswadi ba hae ba mo tswalang. √√ (2)
- 9.8 Ho kopana ha Diepollo le Mmamotele ho ile ha thatafatsa bophelo ba hae hobane o ile a kopana le Mmamotele a kula haholo. O ile a etsa bomenemene ba ho fapanya lenane la batho ba emetseng diphio. Ketso ena ya Diepollo e ile ya mo kenya tsietsing ya hore a be a qetelle a tshwerwe ke mapolesa. √√ (2)
- 9.9 Ho senolela mmadi ntlha ya hore e ka nna ya ba bobedi bona bo a tswalana, mme sena se ile sa ipakahatsa ha Diepollo a fihla ha Rammulotsi. √√ (2)

- 9.10 Ke maikutlo a kgalefo/ho kgena/ho teneha a bakilweng ke hore ba ha Leemisa ha ba a bolella Diepollo nnete ya hore mmae o ile a baleha lapeng ka baka lefe. √√ (2)
- 9.11 Ke taba ya hore Diepollo ke e mong wa dithotsela sa Motsokapere tseo a neng a di patile thoteng kwana.√√ (2)
- 9.12 Diepollo o ne a sa tsebane le Motsokapere feela o ile a dumela ho dula le yena matsatsinyana a itseng. Sena se etsa hore babadi ba ipotse hore ebe ditaba tsee di tla qetella hokae/Ba ipotse hore ebe Motsokapere o susumetswa ke eng hore a batle ho dula le Diepollo feela a sa tsebe batswadi ba hae.√√ (2)
- 9.13 Sehlohlolo sa padi se iponahatsa moo mapolesa a fihlang ha Rammulotsi ho tla tshwara Diepollo. Diepollo o ne a tshwarelwa ketso ya kgale ya ho fetola lenane la mabitso a bakudi le hore ha a bua nnete ha a ne a batla mosebetsi wa botitjhere.√ (2)

(2)
[25]

POTSO YA 10: *Mme* – NP Maake

Selelekela

Sekapoloto ke karolwana ya moralo e fumanehang ka hara poloto e kgolo mme se etsahala hong le yona. E bopilwe ke dintlha tsa moralo jwalo ka ha poloto e kgolo e bopilwe. Re tla qoqa ka sekapoloto sena se itshetlehleng kamanong ya Dikeledi le Tsekiso.

Tlhekelo

Tlhekelo ke maemo a hlahiswang pele ho diketsahalo tsa sengolwa. E hlahisa mophetwa wa sehlooho le kamano ya hae le baphetwa ba bang. Ebile e fana ka boitshetleho le tikoloho le nako eo diketsahalo tsa padi di etsahalang ka yona. Hona tlhekelong mona re tsebiswa le ka mohanyetsi wa mophetwa wa sehlooho. Re bile re tsebiswa le tholwana ya morusu kapa lona lejwe la kgopiso leo ho tlang ho qothisanwa lehlokwa ka lona.

Pading re tlo bua ka sekapoloto se amang Dikeledi le Tsekiso. Mophetwa wa sehlooho ke Dikeledi. Mohanyetsi wa hae ke Tsekiso. Nako eo diketsahalo tsa padi ena di etsahalang ka yona ke nako ya sejwalejwale. Tikoloho ke ya metse ya ditropo. Baphetwa bana ba babedi ba qabana ka baka la ditaba tsa lerato la bona.

Tharahano

Se qadileng e le tajana e nyane se a hola se iketse tabahadi e kgolo. Ha Dikeledi le Tsekiso ba se ba ratana, Tsekiso o se a qala mekgwa esele ya ho kopanya banana. Dikeledi o kile a mmona a tswa ka lengopeng le ngwanana wa Sharpeville. Ha Dikeledi a re ba tle ba kopane ha sekolo se etswa, Tsekiso o ne a mo arabe ka mekgwa o nyedisang mme bana ba bang ba ja Dikeledi ditsheho. Dikeledi o ne a mo emele a ba a tela. Hona ho bakela Dikeledi kgohlano ya maikutlo ka ha ha a tsebe moo Tsekiso a mmehang teng, haholoholo hobane o ne a se a ile a mmona mafolomabe. Se neng se utluisa Dikeledi bohloko le ho fetisisa, ke hore bana ba bang, ba kang boThabisile, ba ne ba se ba mo entse tseketseke, ba mo tsheha; e se e ka Dikeledi ke yena jwale ya seng a matha ka mora Tsekiso. Mmisi Lekena o hlokometse taba ena, yaba o kgalema boThabisile.

Sehlohlolo

Ke mothating oo ho ona mathata le ditsietsi tsa mophetwa wa sehlooho di fellang teng. Mona kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Kgohlano e lokela ho fela. Mahlakoreng a mabedi a lwantshanang, ho lokela hore ho be le tumellano kapa ho be le lehlakore le hlolang le le hlolang kapa le inehelang.

Tsekiso o lahla Dikeledi. Ho fihla lengolo le hlahang Matatiele le kopang mohope wa metsi. Dikeledi ke yena ya kotjwang. Dikeledi o dumela ditaba tsa lengolo ka kgopolo ya hore o kotjwa ke Tsekiso, ka ha e ne e le yena mohlankana wa hae a le mong feela. Tsekiso a mo kgalemella sena hampempe yaba hona Dikeledi a elellwang hore ha se Tsekiso ya kopileng mohope wa metsi empa ke Thollo Mofokeng.

Phethelo

Kgohlano e fedile mona. Maemo a batla a boela setlwaeding. Maemo a setlwaedi a tliswa ke ha Dikeledi a se a nyetswe ke Thollo Mofokeng. Diketsahalo tse amang Dikeledi le Tsekiso di fihlile qetellong.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

[25]**POTSO YA 11: MME – NP Maake**

- 11.1 Mongodi o re patela sepheopheo sa Mme sa ho tla lapeng lena. O bolela ha mme enwa a tlo batla tjako feela. Re le babadi re batla ho tseba hore motho enwa ya fihlang lapeng lena ke mang mme ebile kamano ya hae le lelapa lee ke efe. √√ (2)
- 11.2 Thollo ke mophetwa ya tjihitja/ya fetohang nako le nako.√ O fetolwa ke maemo a metse ya ditoropong hoo a qetellang a se a bile a nyetse ngwanana wa ditoropong moo a lebetse ka mofumahadi wa hae eo a mo siileng lapeng Matatiele. √ (2)
- 11.3 Ke hore lelapa la hae le ne le sa futsaneha ho feta a mang a moo tikolohong, e bile le ne le sa bolawe ke tlala kaha o ne a sebetsa.√ (1)
- 11.4 Ke ketsahalo ya hore Dikeledi a thole sepatjhe sa Thollo a nto mo thonthodisa sona. √√ (2)
- 11.5 Mongodi ke mopheti wa pale. O pheta pale le ho e ntshetsa pele ka ho hlalosa seabo sa baphetwa ba bang paleng. √ Ka lehlakoreng le leng mongodi o entse hore Dikeledi e be yena mopheti wa pale dikarolong tse ding tsa yona, mme o thusa ho ntshetsa pele pale ya padi ka ho re bolella diketsahalo tse ileng tsa mo hlahela kgolong ya hae le nakong eo a seng a tla nyalana le Thollo. √ (2)

- 11.6 Molaetsa wa padi ee ka kakaretso o re senolela hore monokotshwai ha o ke o butswa ho ya ka ditakatso tsa tshwene. Dikeledi o ne a na le ponelopele le ditoro ka bophelo ba hae feela lenyalo la hae le Thollo le ile la fedisa ditoro tsa hae le ponelopele eo a neng a na le yona./Molaetsa ke hore ditaba tseo motho a sa di pheteleng mang kapa mang di kgona ho bolokeha di be di bipehe ho se be mang kapa mang ya di tsebang. Ya ka di tsebang, o di tseba ka tsela ya hae ya mohlolo feela a sa di phetelwa ke monga tsona./Ba bang ba batho ba ye ba tlohe lapeng ka maikemisetso a itseng e re qetellong ba fetohlele diqeto tsa bona ba iketsetse disele./Motho ha a ke a be mobe ka hohlehohle kaha le Diseko o ile a qetella a fetohile bothong ba hae.√√ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]**
- 11.7 O ne a ilo batla tjako/O ne a ilo batla monna wa hae.√√ (2)
- 11.8 Se re senolela hore Mme ke motho wa kgotso/Ke motho ya kgotsofallang hore yena a ka mpa a hlopheha ho e na le hore ho hlophehe batho ba bang.√√ (2)
- 11.9 Mmateboho o ne a le teng lepatong la Mme feela mehopollo ya hae e ne e le morao, a nahana ka letsatsi leo Mme a fihlileng lapeng hahae kgetlo la pele le mohla a fihlang a se a le makgatheng a lefu/A mmona a tonne mahlo feela ho se ho bonahala hore ha a sa bona letho ya lefatshe le ka kwano, mme nakong eo a reng o a mo hlola a fumana a se a hlokahtse.√√ (2)
- 11.10 Bo bile monate/O ne a sa hlophehe ho feta batho bohle ba neng ba dula tikolohong eo./Bana ba hae ba ne ba boheha. √√ (2)
- 11.11 Lebitleng ke nqalong e kgutsitseng. Ketsahalo eo e re senolela bophelo bo kgutsitseng bo se nang dintwa le diqabang boo Dikeledi a seng a ilo bo phela/ bophelo bo ananetsweng ke badimo/bo bolokehileng bo sa tlo tanakelwa ke merusu. √√ (2)
- 11.12 Tomatso e hlahella ka tsela ya hore Bafokeng ba halefetsa Mmateboho ka hore o patela motho eo ba sa mo tsebeng, ba se nang kamano le yena motseng wa mora wa bona Thollo feela nnete ya ditaba ke hore Mme o patetswe lapeng ha Thollo ka nepo hobane ke yena mosadi wa matswathaka wa Thollo.√√ (2)
- 11.13 Thollo le Diseko ba ne ba sa okgelane mollo/ba sa qellane/ba sa utlwane le hoja e ne e le molamo wa mohatsae Mmateboho empa ho tloha tsatsing la lepato la Mme ba ile ba qala ho buisana.√√ (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 12: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Sekgobo sa Tshifanalehata – J Radebe****Selelekela**

Jwalo ka ho dingolwa tsohle, moralong wa tshwantshiso re na le dikarolo tse fapaneng tseo re reng ke tsa moralo. Dikarolo tseo re tlang ho tsepamisa maikutlo ho tsona ke tlhekelo, tharahano, sehlohlolo le tharollo.

Tlhahiso ya kgohlano

Tlhekelo ke maemo a hlahiswang pele ho diketsahalo tsa sengolwa. E hlahisa sebakadi sa sehlooho le kamanano ya sona le dibakadi tse ding. Ebile e fana ka boitshetleho le tikoloho le nako eo diketsahalo tsa tshwantshiso di etsahalang ka yona. Hona tlhekelong mona re tsebiswa le ka mohanyetsi/molwantshi wa sebakadi sa sehlooho. Re bile re tsebiswa le tholwana ya morusu kapa lona lejwe la kgopiso leo ho tlang ho qothisanwa lehlokwa ka lona.

Terameng ena sebakadi sa sehlooho ke Tholang. Batswadi ba Tholang ke Mokeo le Mmanthako. Sesosa sa kgohlano ke ho lelera ha Tholang, ho bakwang ke moya wa bothuela. Tikoloho ke ya mahaeng kwana Tshifanalehata, dikgohlong. Nako ke ya bohohoholo mme batho ba sa ntse ba nka maeto ba tsamaya ka la Mohlomi. Bodumedi ba bothuela bo sa ntse bo tebile. Mohanyetsi wa hae ke ngaka ya methokgo e leng Ramanaka.

Kgolo ya kgohlano

Se qadileng e le tajana e nyane se a hola se iketse tabahadi e kgolo. Tholang o kudiswa ke moya wa bothuela. Moya ona o a mo lelerisa hoo a seng a sa robale lapeng. Ho lelera hona ha hae ho baka kgohlano dipakeng tsa batswadi ba hae, Mokeo le Mmanthako. Mokeo o lla ka hore Tholang o lelera tjena ke hobane mmae a mo dumella, a hloka kgalemelo. Mmanthako yena o re ngwana o leleriswa ke moya wa bothuela mme ho lokela a iswe ngakeng ya methokgo e tlang ho mo fehlela. Mokeo o re yena ke Mokeresete, ha a dumele masawaneng a batho ba fehlelwang empa ha a utlwa hore ngaka e ka mo fehlelang ke Ramanaka, o a dumela kaha eo ke tidima ya ngaka.

Tholang o ikisa ha Ramanaka a sa tsebisa batswadi ba hae. Ramanaka o a mo tshereanya ha a elellwa hore Tholang o na le neo e fetang ya hae ya bongaka. Ho tloha lapeng hona ha Tholang ho qabanya batswadi le ho feta, hoo qetellong ba ikisang ha Ramanaka ba re ba ilo laola hore ngwana wa bona o hokae.

Sehlohlolo

Ke mothating oo ho ona mathata le ditsietsi tsa sebakadi sa sehlooho di fellang teng. Mona kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Kgohlano e lokela ho fela. Mahlakoreng a mabedi a lwantshanang, ho lokela hore ho be le tumellano kapa ho be le lehlakore le hlolang le le hlolang. Mokeo le Mmanthako ba dumellana ka ho ya ha Ramanaka ho ya utlwa hore ebe moradia bona o hokae. Ba tsamaya dikgohlong tse tshabehang, mme qetellong ba fihla ha Ramanaka. Ho bontsha hore tumellano e se e le teng batswading ba Tholang, Mokeo e se e le yena ya phafang Ramanaka hamonatjana. Ramanaka o re ba fihlile hantle hobane badimo ba hae ba se ba mmontshitse ditaba tseo ba tlileng ka tsona, ka hoo ha a sa tla lahla le ditaola. Batswadi ba Tholang ba fihlela ngwana wa bona a se a tsherehane eka sethotsela. Ba utlwa bohloko haholo.

Tharollo

Kgohlano e fedile mona. Maemo a batla a boela setlwaeding. Kgohlano e neng e le teng dipakeng tsa batswadi ba Tholang e fedile. Ba kgutlela lapeng le Tholang. Maemo a tla boela setlwaeding hobane Tholang ha a sa tla lelera.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

[25]**POTSO YA 13: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Ha le thakgiswe – M Leduma**

- 13.1 Ho phofa ha Kotopi ho re hlalose tsa hore o qetwa ke letswalo/o ferekane/o tshoswa ke seo a se entseng. ✓ (1)
- 13.2 Ke kgohlano ya ka ntle. ✓ E thusa ho ntshetsa pele pale ka tsela ya hore Sebuweng o ne a le kgahlanong le ha Kotopi a sebedisana le Makau mme ha Kotopi a se a phofiswa ke tsa hae, Sebuweng o dulela ho mo tjodietsa le ho mmotsa hore o entse eng le Makau ha e le moo a se a phofakaka. ✓ (2)
- 13.3 Kotopi o hlaloseha a le meharo. ✓ O ntse a e na le leruo empa ha a anele/kgotsofatswe ke lona ke ka hoo a batlang ho thuswa ke Makau. ✓ (2)
- 13.4 O thusitse ka ho bolaya Moletsane mme hoo ho ntsheditse diketsahalo tsa terama ka ho raranya kgohlano pakeng tsa Kotopi le Sebuweng le ho etsa hore Kotopi a dule a ntse a phofakaka le hara motsheare. ✓ (1)
- 13.5 Ke Sebuweng. ✓ O kgahlanong le sohle seo Kotopi a se etsang mme ha a kgaotse ho mo tjodietsa ka seo. ✓ (2)
- 13.6 Tjhe e ne e sa tlo mo ruisa. Ho sebetsa ka thata/semella ke hona ho ka ruisang motho, eseng ho retla. ✓✓ (2)
- 13.7 Sebueng o amahanya polao ya Moletsane le Makau hobane o ne a sa bolawa feela, o ne a bile a retliwe, yona ntho eo Makau a neng a tumme ka yona. ✓✓ (2)
- 13.8 Tikoloho ya mahaeng. Kgohlong moo ketsahalo e etsahetseng teng ke sebaka se kgotjheletsaneng/se patehileng ke moo Moletsane a neng a tsubela matekwane teng bosiu, tikolohong e kotsikotsi. Mehla ke ya kgale mme batho ba sa dumela diketsong tsa diretlo. ✓✓ (2)
- 13.9 O sebedisitse toro ya Kotopi. Torong eo Kotopi o ile a bona baholo ba hae ba mo fa leruo le lengata, a boela a bona ho hlaha le Makau. Sena se bidietsa hore Kotopi o tlo sebedisana mmoho le Makau ho fumana leruo leo a le boneng torong. ✓✓ (2)
- 13.10 Kamora ho re Kotopi a retle Moletsane, ha a ka a fumana kgotso moyeng wa hae. O ile a phofakaka le motsheare hobane tlalo la motho ha le thakgiswe fatshe./Motho ha a lokela ho bolaya e mong. ✓✓ (2)

- 13.11 Kotopi e ka nna yaba o ile a fella tjhankaneng hobane babolai ba a tshwarwa./E ka nna ya ba o ile a hlanya a ferekanngwa ke seo a se entseng.√√ (2)
- [Badisisa karabo ya mohlahlobuwa mme o mo abele matshwao ha lebaka la hae le utlwahala]**
- 13.12 Motho ha a lokela ho batla katleho ka ditsela tse fosahetseng./Motho o lokela ho sebetsa ka thata hore a atlehe/meharo ke ntho e mpe. √√ (2)
- 13.13 Ke maikutlo a ho teneha. √Kotopi ke moiketsi ya sa llelweng. Ha ke mo genehele ho tu! O ne a lokela hore ebe o ile a nka keletso ya mohatsae ya ho tsamaela hole le Makau./O kotula seo a se jetseng.√√ (3)
[25]

POTSO YA 14: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Selelekela

Jwalo ka dingolweng tsohle, tshwantshiso le yona e na le dikarolo tse fapaneng tse re bopelang moralo. Dikarolo tseo re tlang ho tsepamisa maikutlo ho tsona ke tlhekelo, tharahano, sehlohlolo le tharollo.

Tlhahiso ya kgohlano

Tlhekelo ke maemo a hlahiswang pele ho diketsahalo tsa sengolwa. E hlahisa sebakadi sa sehlooho le kamano ya sona le dibakadi tse ding. Ebile e fana ka boitshetleho le tikoloho le nako eo diketsahalo tsa tshwantshiso di etsahalang ka yona. Hona tlhekelong mona re tsebiswa le ka mohanyetsi/molwantshi wa sebakadi sa sehlooho. Re bile re tsebiswa le tholwana ya morusu kapa lona lejwe la kgopiso leo ho tlang ho gothisanwa lehlokwa ka lona.

Tshwantshisong ena sebakadi sa sehlooho ke Molefi. Molefi ke ngwanabo Disebo, bobedi ke bana ba Pitso le Mojabeng. Malomae ke Kgolwane, ha metswalle ya hae e le Takadimane, Ramafothole, Ngatane le Mofammere. Mapetla ke moahisane wa habo Molefi mme yena Mapetla le mahlahana a hae ba iphetotse dira tsa lelapa la ha Pitso.

Tikoloho ke ya mahaeng le ditropong. Molefi ke mohlankana wa Mafotholeng, motse o mahaeng seterekeng sa Leribe. Tikoloho e nngwe ke ya Maseru moo Molefi a sebetsang teng. Ke ka hoo re reng tikoloho ke ya mahaeng le ditropong. Nako ke e mathuleng/mateanong kapa e mahareng moo sehloholo se ntseng se suthela sekwalejwale hanyane ka hanyane.

Kgolo ya kgohlano

Se qadileng e le tajana e nyane se a hola se iketse tabahadi e kgolo. Molefi o atlehile mme Mapetla o honohela katleho eo ya Molefi mme o rera ho mo sebetsa ka ditlhare. O sebedisa metswalle e mmedi ya Molefi, Ngatane le Ramafothole, ho ntshetsa pele morero wa hae.

Molefi o ne a le makgatheng a ho nyala morwetsana wa hona moo Mafotholeng, ya bitswang Montsheng. Mapetla, ka ho eellwa hore Molefi ha a ka feela a nyala Montsheng lelapa labo le ka atleha le ho feta, o senya lenyalo leo. Molefi o se a kwenehela Montsheng. O se a ratana le Jwalane eo a kopaneng le yena kwana toropong Maseru. Tsela ya bophelo ba barutehi Maseru e se e mo hahlametse hoo a bonang tse mpe feela ho Montsheng. O kgoba Montsheng ka hore o nkga mahafi, ha a tsebe ho bapala papadi ya lerato, e bile yena a ke ke a tlohela kgarebe e nang le lengolo la mmasetase, e leng Jwalane.

Molefi o senolelwa diketso tsa Mapetla ka ditoro empa o satalatsa molala ka hore e mpa e le ditoro feela. Ba teng ba eellwang hore Mapetla ha a loka, ba kang Takadimane le Mofammere empa le bona Molefi ha a ba mamele. Mofammere o bile o eellwa hore Ngatane le Ramafothole ba ja Molefi direthe empa le moo Molefi ha a dumellane le yena. Mojabeng, Disebo le Kgolwane ba eletsa Pitso ho tiisa motse empa Pitso o eme ka le reng yena ke lejakane/modumedi. Le Molefi o re ke modumedi le hoja re sa utlwe le ka hlokwana la tsela ho thwe ke eo o ne a ile kerekeng kapa ho etswa thapelo ka lapeng. Ha ho ditshupo kapa bopaki bo matla bo bontshang hore Molefi efela e le modumedi.

Molefi le Jwalane ba a hlolana kaha Jwalane o ne a sa di hadikela ho di ja. Ha nako e ntse e tsamaya Molefi o reka koloi. Mojabeng o eletsa Pitso hore a tsholle madi ho leboha badimo ha e le moo Molefi a rekile koloi. Pitso o satalatsa molala ka hore bodumedi ba Mojabeng bo a fokola. O qetella ka hore a ka mpa a bitsa mme ya sebetsang ka metsi ho tla rapella lelapa la hae. Mofammere le Molefi ba bona dikokonyana tse sa tlwaelehang le meriana boitshetlehong ba setulong sa Molefi empa Molefi ha a batle ho dumela hore hona ke mosebetsi wa Mapetla.

Ho sa le jwalo o fumana kotsi ya koloi a ilo reka malamohodu. O nkelwa sepetlele. Morongwe eo e leng mooki sepetlele moo, o lemoha hore Molefi ke motho ya lokelang ho ba maemong a hodimo mosebetsing. O ipherehela yena mme ba qetella ba nyalane. Mohla lenyalo Morongwe o hana ho bekwa, o hana ho ja kwae jwalo ka ngwetsi ebile o bolela hore yena ha a tlela ho tla qhotsa bana mona habo Molefi. Ka mora moo o hana ha a rehwa lebitso la bongwetsi, o etsa mekaefete; o arabisa matsalae, o lwana le Disebo, o ratana le Ngatane mme o fumanwa le monna e mong koloing ba sa apara letho, ba tahlwe. Tsena tsohle ke diketso tse mpe tse bakilweng ke methokgo ya Mapetla.

Sehlohlolo

Ke mothating oo ho ona mathata le ditsietsi tsa sebakadi sa sehlooho di fellang teng. Mona kgang ya monna e kgaolwa ke letlaka. Kgohlano e lokela ho fela. Mahlakoreng a mabedi a lwantshanang, ho lokela hore ho be le tumellano kapa ho be le lehlakore le hlohang, le hlolwang/le inehelang.

Boloi ba Mapetla bo se bo hlwele mekwalaba jwale. Molefi o se a kula. Bosiu ke ha a re o ilo ithusa Matlapeng, ke ha a kopana le ntho ya bosiu. O solwa ke thithiboya e tenya mmeleng kaofela. O shwa lehlakore.

Tharollo

Kgohlano e fedile mona. Maemo a batla a boela setlwaeding. Kgohlano e neng e le teng dipakeng tsa Molefi le Mapetla e fedile mme Mapetla o bonahala a hlotse ntwala e kgolo. Molefi o lahlehetswe ke mosebetsi mme o se a qhwadile/a holofetse. Ntatae Pitso o dumela ho ya batla thuso ya methokgo leha ho bonahala a aha serobe phiri e se e jele.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

[25]**POTSO YA 15: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

15.1 Boipuiso. ✓ (1)

15.2 Le re senolela seo sebakadi se se nahanang/Le senola semelo sa sebakadi/le biditsa se tlang ho etsahala nakong e tlang le se etsahetseng nakong e fetileng/le senola mefehelo ya sebakadi. ✓ Boipuiso ba Molefi qotsong e ka hodimo bo mo senola e le motho ya sa tshepahaleng ka ha o lohotha ho hlala Montsheng. ✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

15.3 Ketsahalang e etellang boipuiso bona ba Molefi ke moo Molefi a neng a jwetsa Disebo le Takadimane hore ha a sa batla ho nyala Montsheng. ✓ (1)

15.4 Molefi o kopana le Jwalane ba a ratana. O mo ntshetsa bohadi ka kgopolo ya ho mo nyala. ✓ Jwalane o ntsha mmala o ka mpeng. Ha a hlomphe Molefi. O ratana le Ngatane. O bolella Molefi hore yena o na le ngwana le hore o se a kgutlelane le ntata ngwanae. ✓ Ba a qabana le Molefi mme ba qetella ba arohane. ✓ (3)

[Tshwaya e le nngwe feela]

15.5 Molefi ha a hetla a itekola, o ile a elelwa ho re o entse phoso e kgolo ya ho lahla taemane/gauta/mosadi wa makgonthe eo e leng Montsheng. O ile a nka qeto ya hore o bakile, o baketse ruri!. Ha a sa batla kgarebe e rutehileng. ✓✓ (2)

15.6 Sena se baka hore Molefi a qabane le metswalle ya hae hobane o ne a sa rate ho e mamela./O qabana le mmae le kgaitsemi ya hae kaha o ne a sa rate ho nka dikeletso tsa bona. ✓ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]

15.7 Ke kgohlano ya ka ntle. ✓ Dibakadi tse pedi tsena di a qhwebeshana/ngangisana/di a hohlana/maikutlo a bona a hanana hobane Mojabeng ha a rate ha Molefi a lahla Montsheng feela Molefi yena ha a mamele. ✓ (2)

- 15.8 Ke ne ke tla mo qophella hore a be a mmamele kaha ke ne ke tla be ke batla ho mo phemisa kotsi/mathata ao a tobaneng le wona.

KAPA

Ke ne ke tla mo tlohela e le hore a tle a rutwe bohlae ke mathata kaha a sa mamele dikeletso.√√ (2)

- 15.9 Tjhe, ha di a tsamaiswa hantle kaha Kgolwane maloma Molefi ke yena ya ileng a beha sekepele sa dikgomo; ha se a lokela ho behwa ke ba habo mohlankana. √√ (2)

- 15.10 Morongwe o ne a pata letswai le tse ding, a bua leshano a re Mojabeng le Disebo ba a mo kgahlapetsa/A sa phehele Molefi/A sa phethahatse ditshwanelo tsa lenyalo/O ne a nwa jwala a bile a tsuba seneifi/O ne a robala malopolopo/O ne a qabanya lelapa la ha Pitso/O ne a na le dikamano tsa marato le batho ba bang.√√ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 15.11 Montsheng le Disebo e ne e le banana ba mahaeng; ba ne ba sa ruteha ka ha ho ne ho dumelwa hore ngwana ngwanana ke lefa la baditjhaba. Ba ne ba rutilwe mesebetsi ya ho hlokomela lelapa. Athe Morongwe le Jwalane e ne e le banana ba ditropong; ba ne ba rutehile ka ha tikoloho ya ditropong e dumela tekatekanong ya banana le bashemane. Ba ne ba sa rutwa hore motse o tshwarwa jwang. √√ (2)

- 15.12 O ile a fetohela Montsheng, a utlwa a se a sa mo rate hohang. A bona a se a sa mo tshwanele./A ba manganga a hana ho mamela dikeletso tsa batswadi le tsa metswalle ya hae ya sebele. √√ (2)

- 15.13 O tshepa Ngatane le Ramafothole leha Takadimane le Mofammere ba ntse ba mo lemosa kotsi ya batho bao./O tshepa Mapetla ka le reng ke monnamoholo wa Modimo ya itahelwang. √

[Tshwaya e le nngwe feela] (1)

- 15.14 Ke Mofammere le Takadimane. Bona ba hlahella e le metswalle ya sebele ya Molefi. Ba dula ba mo elets/qwaisa kotsi/mo lwanela sereng sa hae e leng Mapetla, empa yena ha a ba mamele.√√ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80